

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УААН

На правах рукопису

АВІДЗБА Анатолій Мканович

Економічне стимулювання внутрішньогосподарської
агропромислової інтеграції при переході до ринку
/на прикладі сільськогосподарських підприємств
Республіки Крим/

Спеціальність 08.00.05 - Економіка, планування,
організація управління народним
господарством та його галузями
/сільське господарство/

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Київ - 1995

Робота виконана в Інституті аграрної економіки Української академії аграрних наук

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор, академік Української
академії аграрних наук
САБЛУК П.Т.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
БОРЩЕВСЬКИЙ П.П.

ЛНБ ім. В. Стефаника

00330559 (P)

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
ЛАЗНЯ В.В.

Провідна організація - Кримський сільськогосподарський
інститут

Захист відбудеться 22 вересня 1993 р. о 14 год. на
засіданні спеціалізованої ученої ради К.020.06.01 в Інститу-
ті аграрної економіки УААН за адресою: 252022 Київ-22 МСП
вул. Героїв оборони, 10, ІАЕ УААН

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці інституту.

Автореферат розісланий 11 серпня 1993 р.

Учений секретар
спеціалізованої ученої ради,
кандидат економічних наук

М.Н. Малік

I. Загальна характеристика роботи

I.1. Актуальність проблеми. Розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції є одним з важливіших елементів підвищення ефективності виробництва і вирішення соціальних проблем. Це підтверджується багаторічним досвідом багатьох сільськогосподарських підприємств, які раціонально і з високою віддачею поєднують ведення основних та підсобних галузей.

В історичному ракурсі цей процес мав неоднозначний прояв. Сучасний етап його розвитку суттєво відрізняється від попередніх у зв'язку з переходом до ринку, наданням підприємствам повної самостійності, переведенням їх на самофінансування. За цих умов починає діяти велика різноманітність факторів, які зумовлюють доцільність розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції. Це й спричинило необхідність комплексного дослідження і реалізації згаданих факторів.

Слід підкреслити, що проблеми розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції є різноплановими, охоплюють організаційні, технічні, технологічні, економічні та правові аспекти. В такому широкому плані дослідження частково проводились, що знайшло відображення в наукових працях учених-економістів. Ними вже зроблено певний вклад у розвиток теорії та практики агропромислового виробництва і особливо у вирішенні питань організаційно-технологічного характеру.

Однак перехід до ринку потребує першочергового розв'язання завдань економічного порядку. На нинішньому етапі, коли всі організаційно-правові обмеження на організацію і діяльність підсобних підприємств та промислів скасовано, потрібно створити сприятливі економічні умови для їх ефективної роботи і, насамперед, середовище, сприятливе для функціонування всередині самих господарств. Основу таких внутрішніх умов складає система економічного стимулювання розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції.

Дослідження проблеми економічного стимулювання та розробка пропозицій щодо його конкретного здійснення потребує

вивчення ряду питань внутрішньогосподарської інтеграції агропромислового виробництва: визначення її сутності та місця в загальній системі інтеграційних процесів, значення та ролі в підвищенні рівня інтенсифікації, ефективності виробництва, вирішенні проблем зайнятості кадрів, їх закріплення, поліпшення виробничого, сировинного і споживчого забезпечення. При цьому важливо визначити, які основні соціально-економічні проблеми вирішуються через внутрішньогосподарську інтеграцію, її можливі види і форми, напрями та перспективи розвитку цього процесу взагалі.

Проведення досліджень у відповідності із переліченими цілями дає змогу визначити основні фактори ефективності вказаного процесу, що діють в перехідний період до ринку. Розкриття та аргументація згаданих факторів необхідні для усвідомлення можливостей і розробки способів і форм економічного впливу на їх прояв.

Проте питання економічного стимулювання внутрішньогосподарських інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві в нових умовах господарювання ще не вивчені, не розроблені теоретичні та методологічні аспекти їх економічного стимулювання.

Практика зіткнулась з відсутністю розробок і рекомендацій щодо стимулювання інтеграції агропромислового виробництва на мікрорівні, в тому числі на рівні основної господарської ланки. Актуальність вирішення цієї проблеми, яка впливає безпосередньо із сучасної ринкової концепції аграрної політики, структурної перебудови економіки агропромислового комплексу, її недостатньої розробки, стала передумовою вибору теми дослідження, його мети і завдань.

2. Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у вирішенні теоретичних і методичних проблем економічного стимулювання розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції, розробці практичних рекомендацій по урахуванню факторів, які зумовлюють її розвиток в умовах переходу до ринку, і впливу на даний процес економічними важелями в процесі управління підприємством.

Виходячи з цього, вирішувались основні завдання дослідження:

- визначення і класифікація факторів розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції в умовах переходу до ринку;

- розробка системи економічного стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції;

- визначення і систематизація форм поєднання економічних інтересів інтегрованих ланок на внутрішньогосподарському рівні і реформування відносин власності в умовах переходу до ринку;

- розробка пропозицій щодо впливу механізму розрахункових цін, санкцій і стимулів за працю на розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції;

- обґрунтування пропозицій по використанню форм і способів економічного стимулювання та сприяття розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції через реформування відносин власності.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є процес розвитку і результативність внутрішньогосподарської інтеграції, форми і способи економічного стимулювання її в умовах переходу до ринку. Основний об'єкт дослідження – сільськогосподарські підприємства Республіки Крим. Вихідною інформаційною базою були звітно-статистичні матеріали за 1980–1992 роки, практичні надбання у вирішенні даної проблеми, довідково-інформаційні та літературні джерела.

1.4. Методологія і методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є прогресивна економічна теорія, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради та Уряду України і Республіки Крим, праці вітчизняних і зарубіжних учених економістів-аграрників. У процесі дослідження використовувались: загальнонауковий діалектичний метод, системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, математичний апарат, структурний аналіз розвитку продуктивних сил, метод класифікації, монографічний метод.

І.5. Наукова новизна і результати дослідження, які виносяться на захист. Наукова новизна роботи полягає в наступному:

- на основі вивчення передумов розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції пошуковцем визначено і класифіковано її фактори, розкрито механізм їх впливу в умовах переходу до ринку;
- сформульовано концепцію економічного стимулювання розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції в ринкових умовах;
- на базі системного підходу до вивчення факторів внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції і механізму мотивації їх дії розроблено систему економічного стимулювання інтеграційних процесів у сфері агропромислового виробництва на мікрорівні;
- запропоновано систему стимулювання інтеграційних процесів, яка передбачає застосування механізму розрахункових цін, санкцій, стимулів за працю;
- розроблено і систематизовано форми поєднання економічних інтересів інтегрованих ланок агропромислового підприємства;
- викладено концепцію особливостей розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції та її економічного стимулювання в умовах реформування відносин власності.

На основі виконаних досліджень одержані наступні основні наукові результати, які виносяться на захист:

- принципова схема регулювання і поєднання економічних інтересів інтегрованих ланок, їх переддоговірних і виконавчодоговірних відносин;
- механізм стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції шляхом застосування розрахункових цін;
- система господарських претензій і санкцій для впливу на ефективне функціонування внутрішньогосподарського агропромислового виробництва;
- методика використання стимулів за працю за проміжні і кінцеві результати з метою стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції;

- методика розподілу госпрозрахункового доходу від реалізації кінцевої продукції агропромислового виробництва /на прикладі плодоконсервної системи/;

- механізм впливу складових елементів орендних відносин /форми, видів оренди, орендної плати та орендних санкцій/ на розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції;

- система і механізм мікстгалузєвого акціонування та павання власності й впливу важелів та інструментів власності на розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції.

1.6. Практичне значення результатів дослідження. Розробки щодо системи факторів, які зумовлюють розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції, форм поєднання економічних інтересів інтегрованих ланок, систем і механізмів економічного стимулювання вказаного процесу, форм і способів сприяння йому в умовах реформування відносин власності можуть бути використані спеціалістами агропромислового виробництва Республіки Крим та інших регіонів України, а також науковцями.

1.7. Апробація і впровадження результатів дослідження. Наукові пошуки і результати, одержані пошуковцем у процесі дослідження, а саме: розробки щодо системи і механізму економічного стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції опубліковані у виданнях практичного і методичного характеру, наукових статтях, навчально-методичних і виробничих рекомендаціях.

По результатах досліджень автор доповів на республіканських і районних виробничих та науково-практичних конференціях, нарадах і семінарах, які проводились в 1988-1992 роках у Криму.

Важливою формою практичної апробації результатів дослідження було впровадження багатьох розробок автора в господарствах Бахчисарайського району Республіки Крим. Результати досліджень впроваджувались шляхом безпосереднього використання розробок у практиці господарювання радгоспу "Долинний" Бахчисарайського району Республіки Крим та застосовувались в інших сільськогосподарських підприємствах республіки.

1.8. Публікації. По досліджуваній проблемі автором опубліковано 6 робіт загальним обсягом 3 друк.аркушів. Список опублікованих робіт наведено в рефераті.

1.9. Обсяг і структура дисертації. Дисертація написана російською мовою, викладена на 127 сторінках машинописного тексту, має 5 схем, 9 таблиць і список використаної літератури з 102 найменувань.

1.10. Зміст роботи. У вступі обґрунтована актуальність теми, визначені мета і завдання, предмет, об'єкт і методологія дослідження, викладені наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі "Економічні передумови стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції при переході до ринку" охарактеризовані і класифіковані фактори розвитку агропромислової інтеграції на рівні господарств у ретроспективі і в сучасних умовах, розглянуті системи економічного стимулювання цього процесу.

У другому розділі "Госпрозрахункове стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції" наведені форми і схеми поєднання економічних інтересів інтегрованих ланок, прийоми та методи стимулювання внутрішньогосподарської інтеграції через механізм розрахункових цін, шляхом впливу на її розвиток санації і стимулів за працю.

У третьому розділі "Стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції на основі реформування відносин власності" розглянуті аспекти дії орендних відносин на розвиток внутрішньогосподарських інтеграційних процесів та питання стимулювання їх на основі впровадження акціонерних і паївових відносин власності.

У заключній частині узагальнені результати дослідження, систематизовані основні висновки і пропозиції щодо економічного стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції при переході до ринку.

II. Основний зміст роботи

Узагальнені матеріали, які характеризують діяльність сільськогосподарських підприємств Криму та інших регіонів, що розвивають крім основних галузей підсобні виробництва і промисли.

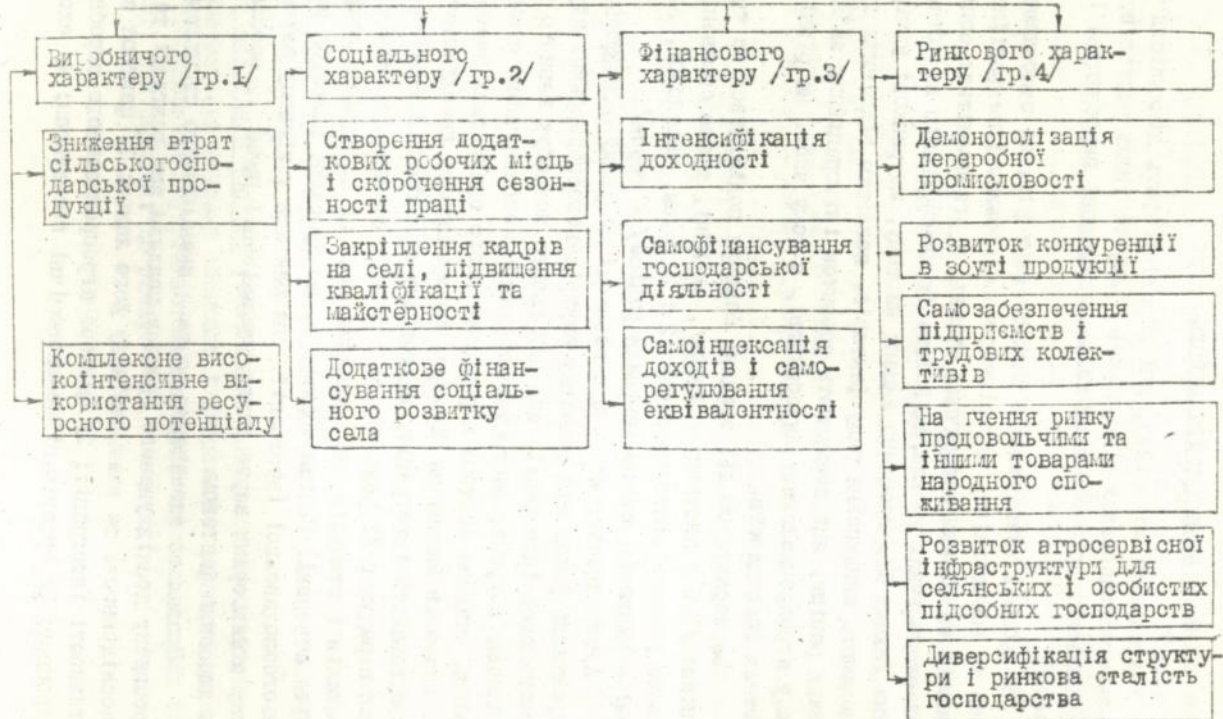
У процесі визначення й аналізу факторів, що зумовлюють прояв та ефективність внутрішньогосподарських інтеграційних процесів на різних історичних етапах, в різноманітних соціально-економічних умовах, здійснено їх класифікацію на чотири групи /схема I/. Зроблено акцент на тому, що ринкові умови зумовлюють виникнення ряду факторів, повністю відмінних від діючих раніше, які стимулюють розвиток інтеграційних зв'язків у агропромисловому виробництві, в тому числі на рівні конкретних господарств.

За характером дії згадані фактори поділяються на традиційні /1, 2 і частково 3 група/, змінні, трансформовані новими умовами господарювання /2 і 3 групи, частково/, власне нові - ринкові, які не існували раніше / 4 група/.

Автор вважає, що при переході до ринку складаються сприятливі умови для розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції, але цей процес потребує певного регулювання, зокрема, застосування системи економічного стимулювання. Згадана система передбачає вибір прийнятних засобів та способів впливу на фактори, що зумовляють необхідність і ефективність інтеграції, підготовку організаційно-економічних передумов її розвитку та розробку основних економічних важелів і стимулів, за допомогою яких ці передумови можуть бути створені. Система факторів, що зумовлює розвиток внутрішньогосподарської інтеграції, знаходиться у тісному взаємозв'язку з факторами виробництва, організації праці і, особливо, з людським фактором.

Правильне визначення системи економічного стимулювання розвитку досліджуваного процесу можливе при розгляді такої послідовності та взаємозв'язку його ланок: 1/ фактори ефективності інтеграції; 2/ фактори агропромислового виробничого процесу; 3/ організаційно-економічні передумови; 4/ економічні

Схема І. ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

важелі і стимули. Власне систему економічного стимулювання визначають дві останні складові /див.розроблену автором схемі 2/, дві перші - лише її зміст.

Як показали дослідження, найсуттєвіше впливають на створення організаційно-економічних передумов розвитку інтеграційного процесу п'ять груп економічних важелів і стимулів: 1/ договірна форма погодження і поєднання економічних інтересів інтегрованих ланок; 2/ розрахункові ціни і надбавки; 3/ економічні санкції; 4/ стимулювання праці; 5/ реформування відносин власності.

Важливим є погодження інтересів інтегрованих трудових колективів, яке раніше здійснювалось командно-адміністративними методами. На нашу думку, при переході до ринку, до внутрішньогосподарських товарно-грошових відносин це можливо на основі внутрішньогосподарських договорів і замовлень. Договір є основним важелем правового саморегулювання та юридичного самозакріплення економічних відносин між виробничими підрозділами.

Дисертантом розроблені й запропоновані форми поєднання договірних відносин інтегрованих підрозділів по вертикалі і горизонталі з урахуванням ступеня господарської самостійності та підприємницької свободи по напрямках діяльності, а саме: по матеріально-технічному постачанню виробництва, виробничому і сервісному обслуговуванню, збуту продукції та послугах.

Для забезпечення дієвості договірної системи розроблена принципово нова схема регулювання переддоговірних та виконавчо-договірних умов на основі економічних інтересів, складовими якої є переддоговірні й поточні домовленості, договірні зобов'язання, облік, контроль, аналіз і оцінка виконання, економічне стимулювання та економічні санкції, дотримання еквівалентності й адекватності.

Запропоновані виробництву основні параметри погодження договірного регулювання й позадоговального планування господарських інтеграційних відносин /схема 3/, а також методика визначення розрахункових цін та розрахунку шкали залежності розміру премії від рівня собівартості і розміру економії

Схема 2. Зміст системи економічного стимулювання

Організаційно-економічні передумови розвитку внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції	! Основні економічні важелі і стимули, за допомогою яких можна створити передумови							
	! Укладання договірів	! Визначення цін і надбавок	! Матеріального стимулювання працівників	! Розподілу матеріальних ресурсів, валового або господарського доходу	! Визначення санкцій	! Освоєння орендних відносин	! Освоєння акціонерно-паієвних відносин	
1. Фінансування капіталовкладень у створення матеріально-технічної бази підсобних підприємств і промислів		+		+		+	+	
2. Забезпечення підсобних підприємств і промислів ресурсами	+	+		+		+	+	
3. Зміцнення виробничо-технологічної дисципліни в сфері постачально-збутових та обслуговуючих відносин з іншими підрозділами і забезпечення виробничо-технологічної єдності інтегрованих ланок	+	+	+	+	+	+	+	
4. Залучення, закріплення і підготовка кадрів	+	+	+	+				
5. Створення умов заінтересованості працівників господарств у товарному самозабезпеченні, зростанні особистих доходів, приватизації майна /власності/ підсобних підприємств і промислів та в соціальному розвитку села			+	+		+	+	

прямих витрат на прикладі виробництва фруктів /схема 4/.

Схема 3. Основні параметри узгодження договірною регулювання і позадоговільного планування господарських інтеграційних відносин

Основні об'єкти господарських відносин	Параметри регулювання відносин у договорах	Параметри планування відносин у замовленнях
1. Номенклатура матеріальних ресурсів, продукції та послуг	1.1. Види ресурсів, продукції та послуг /посилання на замовлення/	1.1. Конкретний перелік номенклатури
2. Кількість /обсяг/ ресурсів, продукції та послуг	2.1. Загальна кількість або вартість ресурсів, продукції та послуг /посилання на замовлення/	2.1. Конкретні обсяги кількості
3. Якість ресурсів, продукції та послуг	3.1. Посилання на діючі стандарти	3.1. Конкретні параметри якості або посилання на діючі стандарти
4. Строки	4.1. Строки по роках /посилання на замовлення/	4.1. Конкретні строки /квартали, місяці, декади/ на розсуд замовників
5. Ціни	5.1. Посилання на прийняті в господарстві внутрішньогосподарські ціни	5.1. Прийняті в господарстві внутрішньогосподарські ціни

У процесі дослідження опрацьована система вимог до розрахункових цін для стимулювання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції. Такі ціни повинні враховувати й забезпечувати: 1/ особливості господарства; 2/ специфіку інтегрованих ланок; 3/ динаміку попиту і пропозицій; 4/ необхідність вирівнювання умов стимулювання; 5/ необхідність урахування економічних інтересів інтегрованих ланок.

Схема 4. Методика визначення розрахункових цін і розрахунку шкали залежності розміру премії від рівня собівартості та розміру економії прямих витрат /на прикладі виробництва фруктів зерняткових у 1992 р/

Показники	: Методика : розрахунків	:Значення :показників
I. Максимальна ціна, крб.	Визначає господарство	60
2. Мінімальна ціна, крб.	- " -	40
3. Максимальний розмір можливої економії витрат, крб.	ряд.1 - ряд.2	20
4. Максимальний розмір премії при максимальній розрахунковій економії витрат, %	Визначається	70
5. Проектований рівень собівартості, крб.	Пропонує підрозділ	50
6. Передбачуваний розмір економії витрат, крб.	ряд.1 - ряд.5	50
7. Сума передбачуваної премії за економію витрат, крб.	ряд.4 x ряд.6:100	21
8. Затверджувана ціна, крб.	ряд.5 + ряд.7	51
9. Фактична собівартість, крб.	із звіту	35
10. Відхилення фактичної собівартості від максимальної ціни, крб.	ряд.1 - ряд.9	25
11. Розмір премії, яка належить колективу за економію витрат, крб.	ряд.4 x ряд.10:100	17,5

Отже, методика визначення розрахункових цін має ґрунтуватися на функціонально-вартісному аналізі, який забезпечує співставлення витрат та результатів і ліквідує "ножиці" цін на сировину, послуги та готову продукцію; враховує реально існуючі ціни на момент укладання договорів або взаєморозра-

хунків /купівлі-продажу/; забезпечує адекватну доходність усім ланкам на основні засоби і трудові ресурси та адекватні розподільні відносини.

З урахуванням цього в дисертації запропоновано два варіанти методичних підходів до визначення розрахункових цін за ринковими принципами.

Перший варіант - шляхом встановлення націнки за рівнем /коефіцієнтом/ доходності:

$$PC /в, п, з, т/ = НВ /в, п, з, т/ \cdot K \quad /1/$$

$$K = OC : \Sigma B,$$

де PC - розрахункова ціна за одиницю продукції для окремих виробничих стадій інтеграційного процесу /в - виробництво, п - переробка, з - зберігання, т - транспортування/;

НВ - норматив витрат на одиницю продукції на окремих стадіях інтеграційного процесу;

K - коефіцієнт доходності /націнка до нормативу витрат на одиницю продукції/;

OC - ринкова /реалізаційна/ ціна на кінцеву продукцію;

\Sigma B - нормативна собівартість одиниці кінцевої продукції /загальна сума нормативних витрат на одиницю кінцевої продукції/.

Другий варіант - шляхом встановлення знижки по рівню виробничого вкладу /питомої ваги витрат/:

$$PC /в, п, з, т/ = OC \cdot D /в, п, з, т/; \quad /2/$$

$$D /в, п, з, т/ = НВ /в, п, з, т/ : \Sigma B,$$

де D - питома вага нормативних витрат окремої стадії інтеграційного процесу в загальних витратах на виробництво кінцевої продукції.

Методичний підхід до визна

чення розрахункових цін дає змогу реально забезпечити самоіндексацію доходів, одержаних від переробки продукції, і відповідно розподілити їх між усіма ланками - учасниками агропромислового процесу, а також регулювати госпрозрахункові відносини між ними з урахуванням динаміки зовнішніх ринкових умов.

Автором розроблений механізм внутрішньогосподарських міжгалузевих претензій і санкцій, які посилюють відповідальність госпрозрахункових підрозділів за виконання взаємних зобов'язань. Сформульована система вимог, яким повинні відповідати санкції. Зокрема, вони повинні враховувати: 1/ оперативну динамічність взаємовідносин; 2/ орієнтацію на високі кінцеві результати; 3/ сезонність сільськогосподарського виробництва; 4/ адекватність розміру санкцій розміру завданої шкоди; 5/ конкретність ситуації порушення договірної дисципліни та забезпечувати простоту розрахунку і застосування. З урахуванням цього запропонована система санкцій для застосування при внутрішньогосподарських міжгалузевих відносинах, яка включає оперативні, проміжні та кінцеві санкції, фіксовані розміри, нормативи і методики розрахунку гнучких санкцій. Рекомендується використовувати програмно-калькуляційний та розрахунково-калькуляційний способи визначення та метод прогнозного розрахунку санкцій з урахуванням кон'юнктури цін, умов реалізації та невизначеності якості продукції.

Запропоновано проміжні оперативні санкції відповідальності підприємств за невиконання договірних зобов'язань і приблизні розміри претензійного відшкодування збитку /недоодержаного доходу/ через невиконання підрозділами договірних зобов'язань.

Розвитку внутрішньогосподарської інтеграції можуть суттєво сприяти й стимули за працю, впливаючи на матеріальні інтереси трудових колективів різних ланок. Дослідженнями встановлено, що вибір стимулів за працю, які активізують інтеграційні зв'язки, залежить від організаційних форм поєднання виробництв. Так, у рамках одного господарсько-організаційного формування /цеху, бригади, ферми, кооперативу тощо/ найприйнятнішими є стимули праці від валового доходу і шляхом розподілу госпрозрахункового доходу.

При поєднанні агропромислового виробництва в рамках організаційно-господарських підрозділів на основі горизонтальних взаємних договорів доцільно застосовувати такі стимули праці:

I/ поточна відрядна оплата праці працівників сировинних виробництв з урахуванням обсягу виконаних робіт та їх якості з позицій вимог переробних виробництв /це стосується оплати всіх робіт по виробництву продукції, її збиранню, транспорту-

ванню, зберіганню, затариванню, завантаженню, пакуванню тощо/;

2/ поточна відрядна оплата за кількість і якість продукції, переданої на переробку, або послуг, наданих підрозділу наступних стадій агропромислового процесу;

3/ поточна погодинна звансування працівників сировинних виробництв із застосуванням коефіцієнта трудової участі /КТУ/, який достатньою мірою враховує своєчасність, повноту і якість продукції та послуг, наданих переробним ланкам згідно з їх вимогами;

4/ розподіл стимулів за кінцевими результатами /прімії, додаткової оплати, валового, госпрозрахункового доходу/ між підрозділами з урахуванням оцінок взаємного виконання договірних зобов'язань і в цілому якісного забезпечення /задоволення/ інтеграційних інтересів.

Розподіл госпрозрахункового доходу, як показують дослідження, є найдієвішим елементом у системі матеріального заохочення і в тому числі для стимулювання внутрішньогосподарських інтеграційних зв'язків. Пропонується два варіанти використання госпрозрахункового доходу, одержаного від реалізації кінцевої агропромислової продукції - фіксований і гнучкий.

За першим варіантом частина госпрозрахункового доходу заздалегідь фіксується в розрахункових цінах. Позитивним в цьому варіанті є те, що, одержавши договірну ціну, кожний підрозділ надалі прагне самостійно економити витрати, нарощувати виробництво і реалізацію продукції та послуг, збільшувати госпрозрахунковий дохід; недолік - недостатня його гнучкість.

Сутність другого варіанта полягає в тому, що госпрозрахунковий дохід розподіляється між усіма підрозділами - учасниками інтеграції в кінці року. Протягом року стимулювання здійснюється або відрядно, або також через госпрозрахунковий дохід підрозділів, який закладається для кожного з них в мінімальних розмірах у розрахункових цінах. Переваги цього підходу в гнучкості розподільних відносин. Завдяки цьому досягається адекватність у стимулюванні і відповідальності всіх підрозділів згідно з їх виробничим вкладом при поліпшенні або погіршенні ситуації на ринку спільно виробленої кінцевої

продукції.

Розподіл госпрозрахункового доходу між підрозділами доцільно здійснювати з урахуванням кількісних розмірів /показників матеріальних витрат виробництва/ і якісних оцінок їх виробничого вкладу в спільну діяльність /оцінки виконання договірних зобов'язань/.

У методичному відношенні госпрозрахунковий дохід доцільніше спочатку розподілити пропорційно структурі витрат, а потім розподілені частини скоригувати на оцінки виконання договірних зобов'язань. За основу коригування рекомендується брати відхилення оцінок виконання договірних зобов'язань усіма іншими підрозділами порівняно з сільськогосподарськими. Методику таких розрахунків показано в схемі 5.

Наведена на годика забезпечує гнучкість розподільного механізму. Чим краща ситуація на ринку і господарство дорожче продає кінцеву продукцію, тим вигідніше всім інтегрованим підрозділам, які зацікавлені в підвищенні обсягів і якості виробництва, транспортуванні, зберіганні та переробці продукції. Відповідно до свого виробничого вкладу вони несуть економічну відповідальність за упуцнення в інтеграційному процесі, які виявляються у вигляді недоотриманої вигоди. Тому комплексний міжгалузевий розподіл госпрозрахункового доходу ефективно впливає на розвиток внутрішньогосподарської інтеграції агропромислового виробництва.

В системі взаємодії з процесами внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції велике значення має освоєння орендних відносин. Дослідження свідчать, що застосування їх у господарстві АПК Криму зумовлене об'єктивно існуючими факторами:

а/ недосконалістю системи земельних відносин щодо землеволодіння і землекористування; б/ специфікою трудових відносин; в/ складністю реалізації конкретних форм персоніфікації власності через наявність крупнооб'єктної матеріально-технічної бази.

Враховуючи вищевикладене, автором обґрунтований механізм впливу на розвиток внутрішньогосподарської інтеграції складових частин /елементів/ орендних відносин в двох основних формах – внутрішньовиробнича і міжвиробнича оренда.

Схема 5. Розподіл госпрозрахункового доходу від реалізації кінцевої продукції агропромислового виробництва між інтегрованими підрозділами /на прикладі даних радгоспу "Долинний" за 1991 р./

№ рядка	Показники	Порядок одержання і розрахунку показників	Значення показників
1.	Виручка від реалізації плодоконсервної продукції, тис.крб.	з обліку	2246
2.	Загальні матеріальні витрати на виробництво плодоконсервної продукції, тис.крб.	"-	1082
3.	в т.ч. садівництва	"-	714
4.	транспортування фруктів	"-	86
5.	переробка фруктів	"-	282
6.	Загальний госпрозрахунковий дохід від реалізації плодоконсервної продукції, тис.крб.	ряд.1 - ряд.2	1264
	Базова сума госпрозрахункового доходу, тис.крб.:		
7.	садівництва	ряд.3:ряд.2хряд.6	854
8.	автотранспорту	ряд.4:ряд.2хряд.6	100
9.	консервного цеху	ряд.6-ряд.7-ряд.8	310
10.	Оцінка виконання договірних зобов'язань, %:	розраховується в окремі таблиці на основі договорів і обліку	94
11.	автотранспортом	"-	90
12.	консервним цехом	"-	96
13.	Коефіцієнт посилення залежності кінцевих результатів від проміжних	визначається керівництвом господарства	5
	Знижка /-/ надбавка /+/ до госпрозрахункового доходу:		
14.	автотранспорту	ряд.11-ряд.10 хряд.13	-20
15.	консервного цеху	ряд.12-ряд.10 хряд.13	+10
	Сума госпрозрахункового доходу, тис.крб., яка належить:		
16.	автопарку	ряд.8+/ряд.8 х ряд.14/	80
17.	консервному цеху	ряд.9 ± /ряд.9 х ряд.15/	363
18.	садівництву	ряд.7-ряд.16-ряд.17	821

Сутність першої полягає в тому, що трудові колективи, беручи в оренду засоби виробництва в своїх підрозділах і одержавши вищу ефективність порівняно з основним виробництвом, починають шукати шляхи диверсифікації /розширення/ свого виробництва, як правило, по лінії вертикальної агропромислової інтеграції. Активізується пошук орендними колективами баз і потужностей по переробці продукції, а трудовими колективами переробних цехів і підприємств – сировинних зон і постачальників продукції на переробку. Внаслідок цього структура господарства поступово трансформується в агропромислову. Зумовлено це дією певних інтересів орендарів: 1/ продати кінцевий продукт споживання і одержати всю суму доходу; 2/ цілорічно продуктивно використовувати свою працю. Цей шлях характерний для радгоспу "Долинина" Бахчисарайського району /очолюваного дисертантом/ та багатьох інших господарств Криму.

На розвиток агропромислової інтеграції також справляють стимулюючу дію і міжвиробничі орендні відносини. Так, оренда землі за фіксованою потужнісною платою спонукає орендарів до інтенсифікації землеробства, в тому числі шляхом комбінування виробництва, бо незалежно від рівня інтенсивності використання землі середня плата є стабільною, а додатково одержаний дохід повністю залишається в їх розпорядженні. Аналогічно при одержанні в оренду основних засобів /особливо техніки/, складських приміщень та інших засобів фіксованого користування та встановленні фіксованої орендної плати за них орендари прагнуть до комбінування, поєднання галузей і виробництв, що дає змогу інтенсивніше використовувати орендовані основні фонди.

Надання орендним колективам права повністю залишати господарсько-раховий дохід /навіть в умовах встановлення дольової орендної плати, а тим більше – фіксованої/ стимулює комбінування агропромислового виробництва з метою одержання більшої абсолютної суми його, з якої переважна частина залишиться й орендарям.

Орендні відносини в міжвиробничому плані можливі через: 1/ оренду сільськогосподарськими працівниками майна переробних цехів і промислів; 2/ оренду землі та майна сільськогосподарських підрозділів працівниками переробних цехів і промислів.

Обидві ці форми можуть бути високоефективними, а вибір їх залежить від ініціативи трудових колективів.

Орендні відносини впливають на розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції специфічними, притаманними насамперед оренді, економічними важелями – через орендну плату і через орендні санкції. Найбільш широке розповсюдження одержала грошова орендна плата. Багато спеціалістів вважає, що при впровадженні товарно-грошових відносин на внутрішньогосподарському рівні орендна плата повинна бути лише у вигляді грошей.

На нашу думку, головне – забезпечити грошовий еквівалент орендної плати, а визначена вона може бути і у вигляді поставок продукції натурою, виконаних робіт або послуг. Ці види орендної плати мають в сучасних умовах і деякі переваги. По-перше, як орендарю, так і орендодавачу в багатьох випадках потрібні не гроші, а конкретні матеріальні ресурси, товари, продукція, послуги. По-друге, завдяки натуральній орендній платі можна успішно вирішувати питання постачання сировини на переробку, а також отоварювання її продуктами переробки, що є суттєвим моментом економічного зв'язку переробних ланок з безпосередніми виробниками продукції рослинництва і тваринництва.

Дослідження процесів приватизації, їх форм і способів дозволило визначити характер впливу цих процесів на розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції. Основними напрямками стимулюючого впливу, зокрема, є обмін акціями між інтегрованими підприємствами і підрозділами та створення акціонерних та пайових товариств, а до конкретних форм його прояву автор відносить фінансування розвитку бази переробки; фінансування розвитку сировинної аграрної сфери; створення спільних аграрних сировинних і переробних підприємств.

Усвідомлення характеру впливу приватизаційних процесів на розвиток внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції є найспецифічнішою стороною прояву інтеграційних процесів в умовах ринку.

Ш. Наукові праці автора по темі дисертації

1. Підвищуємо урожайність винограду – Механізація сільського господарства. – 1992. – № 1. – 0,2 д.а.
2. Методичні рекомендації по організації праці на збиранні врожаю винограду комбайнами – Кримське НВО виноробної промисловості. – Сімферополь. – 1985. – 1,0 д.а.
3. Орієнтуєтесь на людський фактор – АПК: наука, техніка, практика. – 1990. – № 8. – 0,1 д.а.
4. Ринок і захист інтересів трудівників села. Політика і час. – 1991. – № 9. – 0,3 д.а. /у співавторстві/
5. Ринкові відносини і внутрішньогосподарська агропромислова інтеграція /у співавторстві/ – Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. – 1991. – № 11. – 0,4 д.а.
6. Розвиток аграрного підприємництва. Методичні рекомендації. – К.: РВМУ АПК. – 1993. – 1 д.а.

Підписано до друку 30.06.1993 р. Формат 60 x 84 1/16.
Папір друк. Обл.-вид.арк.15 Тираж 100 прим. Зам. № 280
Друкарська дільниця УВК УДАУ. Київ-41, Сільськогосподарський
пров., 4.

AB 27.919

AB 27.919